

Irina Mavrodin

DINAMICA UNEI FIGURI TRIUNGHIULARE SAU OBSEDANTA LIMBĂ ROMÂNĂ

Cităm adeseori, „din memorie“, textele lui Cioran care se referă la traducere. Sunt texte – numeroase! – care au circulat atât de mult încât și-au pierdut, chiar și pentru noi, fervenți cititori, exegeți, traducători ai lui Cioran, primul lor impact, fabulos, comportând, adică, deja, o poveste, ținând de miraculos, de mit, de legendă. Iată de ce, ca traducătoare a volumelor *Précis de décomposition* (*Tratat de descompunere*) și *La Chute dans le temps* (*Căderea în timp*), îmi spun că ar fi bine să mai invoc o dată acele texte, sperând eu că, prin această monotonă, obsedantă și, o, cât de necesară repetiție, voi reuși să le fac să-și lase o amprentă indelebilă în Spiritul, aș spune în Spiritualitatea noastră. Traducerea s-ar plasa deci pentru Cioran într-o zonă predilectă, *preferată*, am putea spune, cu precizarea că ea nu-i pentru Cioran o preferință printre numeroasele lui preferințe, ci o preferință majoră, preferința cuiva care nu numai că a făcut el însuși o tentativă de a-l traduce pe Mallarmé, dar și a cuiva care, traversând experiența trecerii de la o limbă la alta, de la română la franceză, a trăit, la extrema limită, acel teribil salt în gol pe care-l trăiește, transpunând pe pagina albă un poem, un roman, un eseu, o piesă de teatru, cuvânt cu cuvânt, frază cu frază, reconstituindu-le cu o răbdare de meșteșugar chinez sau de călugăr benedictin.

Am scris cândva că Cioran a trăit trecerea de la o limbă la alta ca pe o revelație, o iluminare, o stare epifanică, dar și ca de un rapt, în urma căruia intra, în mod dureros, dintr-o identitate în alta.

Era un „eveniment“ în care totuși intrase în mod voluntar pe care îl provocase el însuși totuși, care presupusese o muncă pregătitoare acerbă, îndârjită, de ani de zile (să ne amintim că, în momentul când vine la Paris, Cioran nu știe decât puțină franceză).

Dar poate că trebuie să aduc un retuș celor spuse de mine mai sus. Am vorbit de teribilul salt în gol pe care-l face Cioran, trecând de o limbă la alta, și am comparat această experiență cu cea a traducătorului de literatură. Retușul ar consta în schimbarea singularului cu un plural; „acele teribile, pentru că mereu posibile salturi în gol“. dacă mă mențin în registru metaforic, aș putea spune că atât în cazul lui Cioran trecând de la română la franceză – trecere pe care el o vrea totală, absolută – cât și în cazul traducătorului performant de literatură (performant, căci numai la el se referă comparația mea, numai el *asumându-și* riscul de a se situa mereu la limită), putem mai curând vorbi de un mers pe o frânghie întinsă deasupra unei prăpăstii. Văd așadar în Cioran – iată o altă fațetă a lui, printre numeroasele fațete pe care i le descoperim mereu – pe *traducătorul absolut, total*, pe cel care se traduce pe sine o dată cu fiecare vorbă rostită

și scrisă, procesul acesta de traducere sui generis fiind conștientizat doar până la un punct (căci el e integrat în profunzimea subconștientului și ale inconștientului), doar până la un punct spun, căci altfel de ce le-ar fi cerut Cioran cu insistență tuturor celor din jur (există o mărturie clară în sensul acesta într-o convorbire pe care am avut-o cu Alexandru Vona) să-i vorbească numai în franceză, căci a-i vorbi în română ar fi însemnat a-i deregla un mecanism pe care cu greu și l-a pus la punct, a-i modifica ritmul și siguranța pașilor pe care-i face pe frânghia întinsă deasupra abisului. Pașii aceștia fuseseră cândva potriviți în funcție de configurația unei structuri lingvistice, și iată, dintr-odată, ei trebuie potriviți altminteri, după configurația altei structuri. Fără să facă propriu-zis o teorie a diferenței de structură dintre limbi, diferență care, la modul absolut, face ca orice traducere să fie mai curând un țel cu nepuțință de atins, să fie, adică, imposibilă, Cioran, într-un text antologic, compară ceea ce am putea numi „structura“ sau mai curând „modul de a fi“ al limbii franceze, așa cum o percepe el la unsprezece ani după ce și-a publicat prima carte scrisă în franceză, *Tratat de descompunere*, cu „structura“ sau „modul de a fi“ al României. Trimit la acest text, mai prețios, prin descoperirile fulgurante pe care le face, decât orice analiză înarmată cu un aparat conceptual și terminologic mult elaborat, ori de câte ori vreau să-mi silesc interlocutorul să ajungă la o „prise de conscience“ care mi se pare foarte importantă: până și limbile care par că se aseamănă (româna, franceza, de exemplu) au totdeauna structuri (foarte) diferite. Aceste structuri sunt un obstacol pe care traducătorul nu-l poate depăși decât în relativ, niciodată în absolut.

Lucian Grigorescu – Peisaj

Trimit mereu la acest text scris de Cioran în legătură cu felul cum se raportează atât la română, cât și la franceză, pentru că eu cred că nu s-a mai făcut niciodată – în termeni metaforici, dar efectul este cu atât mai intens, iradițiile sale se propagă foarte departe – o comparație atât de pertinentă între limba română și limba franceză, raportate una la cealaltă ca binom antimononic.

Iată deci ce spune Cioran, adresându-se prietenului său Constantin Noica: „Vous voudriez savoir si j'ai l'intention de revenir un jour à notre langue à nous, ou si j'entends rester fidele à *cette autre où vous ne suposez bien gratuitement une facilité que je n'ai pas, que je n'aurai jamais*. Ce serait entreprendre le récit d'un cauchemar que de vous raconter par le menu l'histoire de *mes relations avec cet idiome d'emprunt* avec tous ces mots pensées et repensés, affinés, subtils jusqu'à l'inexistence, courbée sous les exactions de la nuance, inexpresifs nous avoir tout exprimé, effrayants de précision, chargés de fatigue et de pudeur, discrets jusque dans la vulgarité¹ (subl. n.).

Și Cioran continuă, într-o franceză care este ca o ilustrare a francezei pe care o descrie: „Il n'en existe pas un seul dont l'élégance extenuée ne me donne le vertige: plus aucune trace de terre, de sang, d'âme en eux. Une syntaxe d'une raideur, d'une dignité cadavérique les enserre et leur assigne une place d'où Dieu même ne pourrait les déloger².

Și infinit, infernal este chinul celui care vrea să treacă această nouă limbă așa cum te convertești la o altă religie, care te atrage puternic, dar pe care totuși nu o iubesti încă, știind totodată că până la urmă o vei iubi (dar încă neștiind că ea te va abandona la urmă de tot, în preajma morții, când vei reveni la marea ta iubită, la preferata ta, la limba română): „Quelle consommation de café, de cigarettes et de dictionnaires pour écrire une phrase tant soit peu correcte dans cette langue inabordable, trop noble et trop distinguée à mon gré!³

Vedem, încă o dată, un lucru de care traducătorii și exegeții lui Cioran trebuie să țină mereu seama: trăirea, gândirea, textul său țin de paradox și trebuie menținute în ordinea paradoxului. Cioran resimte ca pe o sfâșiere, ca pe o pierdere de identitate trecerea sa de la română la franceză, dar merge mereu mai departe pe noul său drum, alegerea sa paradoxală este definitiv făcută.

Și iată-l spunându-ne din nou, pe tonul unei lamentații: „Je ne m'en aperçus malheureusement qu'après coup, et lorsqu'il était trop tard pour m'en détourner; *sans quoi jamais je n'euss abandonné la nôtre*, dont il m'arrive de regretter l'odeur de fraîcheur et de pourriture, la mélange de soleil et de bouse, la laideur nostalgique, le superbe débraillement. Y revenir, je ne puis *quelle qu'il fallut adopter* me retient et me subjugué par les peines mêmes qu'elle m'aura coûtées⁴ (subl. n.).

Aceste reflecții ale lui Cioran asupra limbii de care se „separă“, deși în chiar momentul separării îi simte mai mult ca niciodată expresivitatea proaspătă și inepuizabilă,

Sabin Popp – *Hambare la Braşov*

și asupra limbii pe care a adoptat-o și care l-a adoptat, văzută de Cioran ca limbă a ordinii și rigorii (româna fiind caracterizată de un „superbe débraillement“), ne oferă cele mai bune argumente pentru o abordare teoretică, dar și practică, ce pune în lumină paradoxul unei posibile / imposibile traduceri: traducerea este totdeauna „fidelă“ / „infidelă“, în sensul că ea este lovită de păcatul originar al diferenței de structură dintre limbi, diferență pe care, cred, traducătorul nu o poate depăși decât opunându-i paradoxul „fidelă“ / „infidelă“ pe care tocmai l-am invocat.

Dacă vom corobora toate acestea cu alte texte ale lui Cioran vom constata că pentru adoptarea francezei (repet: trăită ca o iluminare, dar și ca un rapt) este sinonimă cu trecerea la o stare de ordine și de rigoare carteziene în însuși modul său de a scrie și a gândi, pe care le remodelează. Limba franceză și limba română sunt resimțite de Cioran ca două tipare: unul, propriu „delirului“ – termen utilizat de el însuși de mai multe ori –, regăsirii, despletirii baroce din cărțile lui scrise în limba română, celălalt favorizând autocontrolul, luciditatea rațională. Opțiunea pentru franceză are deci, în cazul lui Cioran, importante reverberații în plan existențial, care însoțesc procesul scriptural pe traiectoria lui.

Dar stratul cel mai profund, cel în care, fie și prin susținută opoziție, se construiește totul, și care, din nou în mod paradoxal, alimentează totul, rămâne limba română, posesiune, sau mai bine-zis zestre inalienabilă, multiubită, deși bine ascunsă, și care reapare, devine iar vizibilă în apropierea sfârșitului, în timp ce franceza – conform mărturiilor celor mai credibile – se retrage, dispăre, după ce însă menirea ei a fost îndeplinită: l-a proiectat pe Cioran, ca scriitor și filosof, pe cerul literelor și al filosofiei universale.

Limba română, limba franceză, „traducere“ (într-un sens special aici, și care ar urma să fie definit): iată o triadă în care termenul al doilea se sprijină pe primul și al treilea, în sensul că, deși aparent cel mai funcțional cu începere de la un moment dat, este produs și există în capul fenomenului Cioran doar ca aparținând acestei figuri triunghiulare.

¹ Cioran, *Oeuvres*, Gallimard, Paris, 1995, p. 979

² Ibidem, p. 979-980

³ Ibidem, p. 980

⁴ Ibidem